

Dr Zlatan Meškić,
Vanredni profesor Pravnog fakulteta,
Univerzitet u Zenici, BiH

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ ЧЛАНАК

UDK: 366.5:347.91](497.6:4-672EU)

Раd примљен: 30.06.2015.

Раd прихваћен: 03.12.2015.

NOVINE U PROCESNOPRAVNOJ ZAŠTITI POTROŠAČA U PREKOGRANIČNIM SPOROVIMA U EVROPSKOJ UNIJI

Apstrakt: Pобољшање положаја slabije strane jedan je od postavljenih ciljeva revizije Uredbe Brisel I o međunarodnoj nadležnosti, priznanju i izvršenju odluka u građanskim i trgovačkim stvarima. Sada potrošač može podnijeti tužbu pred sudovima države članice u kojoj ima prebivalište, neovisno o tome da li poduzetnik ima prebivalište/sjedište u EU ili ne. Dodatno, uvođenje prava na efikasnu pravnu zaštitu u čl. 47 Povelje osnovnih prava EU dovelo je do iznenađujuće visokog broja prethodnih pitanja o procesnoj zaštiti potrošača u prekograničnim sporovima. Istovremeno, Zakon o međunarodnom privatnom pravu Bosne i Hercegovine ne poznaje zaštitu potrošača. Zakon o zaštiti potrošača Bosne i Hercegovine propisuje isključivu nadležnost sudova BiH za sporove u kojima učestvuje domaći potrošač. Ovakvo rješenje treba se kritički preispitati.

Ključne riječi: Zaštita potrošača; Uredba Brisel I; Zakon o rješavanju sukoba zakona; Povelja osnovnih prava EU.

1. Uvod

Osnovni impulsi za promjenu propisa o zaštiti potrošača, kako u BiH tako i u regionu, dolaze iz EU. Procesnopravna zaštita potrošača u prekograničnim sporovima uređena je Uredbom EU br. 1215/2012 Brisel I (recast) od 6. decembra 2012. godine, a koja je počela sa primjenom u januaru 2015. godine.¹ Pravni režim sadržan u Uredbi Brisel I može se pozvati na dugu pravnu tradiciju, jednu od najdužih unutar prava EU uopće. Naime, Evropske ekonomske zajednice su već 1959. naložile Komisiji da pokrene inicijativu za započinjanje pregovora među državama članicama kako bi se uspostavio sistem pojednostavljenog postupka

*zmeskic@prf.unze.ba

1 Uredba (EU) br. 1215/2012 od 12. decembra 2012. O nadležnosti, priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (recast), *Sl. list EU*, L 351/1.

uzajamnog priznanja i izvršenja sudskih i drugih odluka (Alihodžić, 2012: 84; Basedow, 2002: 19). Tako je nastao međunarodni sporazum potpisan između šest originalnih država članica, koji je postavio temelje današnjeg Evropskog kolizionog prava (EKP), a to je Briselska konvencija o nadležnosti i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim predmetima od 16. 9. 1968. (Briselska konvencija).² Briselska konvencija sa aspekta podjele pravnih izvora unutar Evropske unije nije spadala ni u primarno ni u sekundarno pravo EU, jer sve do Amsterdamskog ugovora iz 1999. godine nije postojala pravna norma unutar primarnog prava EU, koja bi dala izričito ovlaštenje Evropskoj uniji da samostalno donosi pravne akte u oblasti MPP-a. Ipak, Briselska konvencija služila je ciljevima Prava EU i ubrzavaju unijskog integracionog procesa, te je svrstavamo u tzv. „prateće pravo EU“ (Reichelt, 2002: 44).³ Takvo rano donošenje Briselske konvencije omogućilo je da se načelo međusobnog priznanja sudskih odluka u evropskom pravosudnom području razvija paralelno sa ekonomskom i političkom integracijom (Kohler, 2004: 63). Uticaj konvencije proširen je i van EU, kada su države Evropske asocijacije za slobodnu trgovinu (EFTA) odlučile inicirati potpisivanje konvencije koja bi proširila sistem Briselske konvencije na njih (Martiny, 2010: 20).⁴ Nastala je tzv. Lugano konvencija od 16. 9. 1988. godine o nadležnosti i priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima, koja je bila gotovo u cjelosti preuzela tekst tada važeće verzije Briselske konvencije. Proces preuzimanja Briselske konvencije u formalne izvore prava EU konačno je završen kada je Briselska konvencija uz određene izmjene pretvorena u Uredbu Brisel I.⁵ Kvalitet rješenja Uredbe Brisel I, odnosno Lugano konvencije, kao i cilj pristupanja EU, navele su države članice Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini (CEFTA) da razmotre mogućnosti preuzimanja rješenja iz Uredbe Brisel I na tradicionalnoj sedmoj konferenciji za Međunarodno privatno pravo, održanoj u Novom Sadu 2009. godine. Prevagnula je opcija potpisivanja multilateralne regionalne konvencije koja bi se preuzela rješenja iz Uredbe Brisel I (Kunda, 2010: 47). Iako tekst regionalne konvencije stoji završen još od 2013. godine, još se čeka njena ratifikacija. Svakako najveći značaj Uredbe Brisel I u prethodnoj i važećoj verziji odnosi se na reformu zako-

2 Konvencija o nadležnosti i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim predmetima od 16. 9. 1968., *Sl. list* 1972. L 299 str. 43–44.

3 Njem. *begleitendes Gemeinschaftsrecht*.

4 Prva inicijativa došla je od Švedske već 1973. godine.

5 Uredba (EZ) br. 44/2001 Vijeća o nadležnosti i priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim predmetima (Briselska uredba ili Brisel I), *Sl. list* 2001 L 12/1; To je imalo za posljedicu da je reformisana i Lugano konvencija, kako ne bi došlo do razlika između ova dva režima, te su revidiranu Lugansku Konvenciju potpisale Evropska Zajednica, Danska, Island, Norveška i Švicarska 30.10.2007. godine u Luganu.

nodavstva država u regionu.⁶ Makedonija je kao prva među državama u kojima je vrijedio jugoslovenski ZMPP uspjela završiti reformu u 2007. godini,⁷ pri čemu nije neposredno preuzimala rješenja iz Uredbe Brisel I (Deskoski, 2008: 441), ali jeste donijela nove osnove za isključivu nadležnost i postupak za priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka uredila po uzoru na Brisel I. Albanija je, kao druga država iz regiona, usvojila novi Zakon o MPP-u u 2011. godini,⁸ gdje su odredbe o isključivoj nadležnosti, formi prorogacionih sporazuma, kao i posebne nadležnosti, bile pod snažnim uticajem Uredbe Brisel I. Prilikom izrade novog ZMPP Crne Gore⁹, kao i Nacrta ZMPP Srbije, Uredba Brisel I korišćena je kao jedan od glavnih uzora za reformu. Bosna i Hercegovina je trenutno jedina država koja u regionu koja nije pokrenula reformu ZMPP.

2. Zaštita potrošača u revidiranoj Uredbi Brisel I

Zaštita potrošača u novoj Uredbi Brisel I primarno se osigurava u odjeljku 4, putem čl. 17–19 i čl. 45, st. 1, tačka e), gdje je uređena posebna nadležnost i ograničenje prorogacije nadležnosti, te priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka. U skladu sa postavljenom temom rada u nastavku će biti kritički analizirane novine koje je donijela revizija Uredbe Brisel I u pogledu zaštite potrošača. Ovdje se primarno misli na proširenje potrošačevog *forum actorisa* protiv poduzetnika koji nemaju sjedište u EU; 2. upuštanje potrošača u spor; i 3. priznanje strane odluke donesene suprotno odredbama o nadležnosti za potrošačke ugovore.

2.1. Proširenje na poduzetnike koji nemaju sjedište u EU

Polazna tačka diskusije o proširenju poručja primjene Uredbe Brisel je njen čl. 4, prema kojem se nadležnost suda države članice može zasnovati na osnovu Uredbe ukoliko tuženi ima prebivalište na teritoriji te države članice, bez potrebe da se ostvari bilo koji drugi težišni kontakt sa teritorijom iste države. Za tužene sa prebivalištem na području neke treće države, ovo znači da se nadležnost neće ocijenjivati na osnovu Uredbe Brisel I, nego prema pravilima 27 nacionalnih

6 Albanski Zakon o uživanju građanskih prava od strane stranaca i primjeni stranog prava, *Sl. glasnik Albanije*, br. 3920/64; Države sljedbenice bivše SFRJ još uvijek primjenjuju u gotovo nepromijenjenom obliku jugoslovenski Zakon o rješavanju sukoba zakona sa drugim zemljama u određenim odnosima, *Sl. Glasnik SFRJ*, br. 43/82 i 72/82.

7 Zakon o međunarodnom privatnom pravu Republike Makedonije, *Sl. Glasnik Republike Makedonije*, br. 87/07 i 156/10; Njemački prevod zakona iz 2007. u Jessel-Holst, 2008: 158.

8 Zakon o međunarodnom privatnom pravu (Zakon br. 10 428 od 2.6.2011, *Sl. Glasnik Republike Albanije*, br. 82/2011 od 17. 6. 2011).

9 *Sl. Glasnik Republike Crne Gore* br. 1, 6 i 11/2014. Njemački prevod u Jessel-Holst, 2014: 556.

režima država članica.¹⁰ Izuzetak predstavljaju situacije u kojima su ispunjeni uslovi za isključivu nadležnost države članice u skladu sa čl. 22 Uredbe, kada prebivalište tuženog nije od značaja, čak i ako se nalazi na teritoriji treće države ili ako postoji prorogacioni sporazum u korist suda države članice (čl. 6, st. 1 Brisel I). Nakon veoma široke diskusije (Weber, 2011: 619–644; Meškić/Radončić, 2013: 51–75; Stanivuković, 2011: 93), prijedlog Komisije po kojem bi u svim sporovima regulisanim odjeljcima 2–8 Uredbe Brisel I i tuženi koji nemaju prebivalište/sjedište u EU, podlijegali propisima ove uredbe, a ne nacionalnim propisima, nije preživio zakonodavnu proceduru EU. Razlozi se mogu tražiti u težnji za očuvanjem posljednjih ostrva nacionalnog prava u procesnoj regulaciji prekograničnih sporova (Domej, 2014: 508). Kada se govori o regulaciji opće i posebne međunarodne nadležnosti, najvažnija izmjena, u skladu sa čl. 6, st. 1 revidirane Uredbe, odnosi se na proširenje primjene nacionalnog prava država članica na tužene sa prebivalištem izvan EU, i to upravo u slučaju potrošačkih i radnopravnih sporova (Radončić/Meškić, 2013: 49). Sada novi čl. 18, st. 1 Uredbe Brisel I 1215/2012 proširuje područje primjene i na slučajeve kada trgovac ima prebivalište izvan teritorije EU. Ono što je preuzeto iz ranije Uredbe br. 44/2001 jeste da potrošač koji podiže tužbu, ima pravo da bira između sudova države prebivališta trgovca ili suda mjesta u kojem sam potrošač ima prebivalište (*ex* čl. 16, st. 1, sada čl. 18, st. 1 Uredbe Brisel I). Pri tome se potrošač može voditi prednostima podizanja tužbe što bliže mjestu sopstvenog prebivališta ili izbjegavanjem eventualnih poteškoća prilikom priznanja strane odluke (Staudinger, 2003: 197). Ovdje treba prepoznati da je s jedne strane u pogledu države prebivališta trgovca uređena međunarodna nadležnost, dok je u pogledu mogućnosti podizanja tužbe pred sudom mjesta prebivališta potrošača istovremeno regulisana i mjesna nadležnost. Dosadašnje uživanje potrošača u *forum actoris* bilo je ograničeno propisom iz čl. 4, st. 1 Uredbe Brisel I 44/2001, prema kojem za tužene koji nemaju prebivalište ili sjedište u EU, vrijede nacionalni propisi država članica. Iz ugla potrebe potrošača za zaštitom nije odgovarajuće da je takva zaštita dostupna protiv poduzetnika iz EU, a da primjena prinudnih propisa EU sadržanih u brojnim direktivama postane neizvjesna, jer se Uredba Brisel I ne primjenjuje na potrošačke sporove u kojima je tuženi trgovac sa sjedištem van EU (Weber, 2011: 628). Prema novoj formulaciji čl. 18, st. 1 Brisel I, *forum actoris* potrošača vrijedi bez obzira na to da li je sjedište druge ugovorne strane u EU ili ne, dok je čl. 6, st. 1 Brisel I *forum actoris* iz čl. 18, st. 1 Brisel I naveden kao jedan od izuzetaka od uslova sjedišta tuženog u EU za primjenu Uredbe Brisel I. Ekonomske posljedice ovakve regulacije mogu biti pozamašne, jer se preduzeća koja nemaju sjedište ili poslovnicu u EU više ne mogu izvući od nadležnosti uređenoj prema Uredbi Brisel I (Mankowski, 2014: 626). Ovo bi prije svega moglo

10 U skladu sa čl. 6, st.1 Uredbe.

pogoditi preduzeća iz SAD, koja neovisno o nacionalnoj regulaciji međunarodne nadležnosti za potrošačke sporove, sada za sve tužbe potrošača zasigurno moraju pred sudove u EU. Potencijalna opasnost je da ovakav uticaj na planirane transakcijske troškove dovodi i do povećanja cijena za potrošače (Brand, 2014). Efikasnost proširenja područja primjene zasigurno će zavisi od činjenice da li tužena preduzeća, koja nemaju predstavništvo ili poslovnu jedinicu u EU, imaju imovinu na kojoj potrošač može zahtijevati izvršenje (Domej, 2014: 523). Naime, i prije revizije poslovnica, predstavništvo ili drugi oblik poslovne jedinice poduzetnika za potrebe potrošačkih sporova smatrali su se sjedištem poduzetnika kako bi se došlo do šireg područja primjene potrošačkih propisa.¹¹ Neinformisani potrošač mogao bi trošiti novac na parnicu u mjestu svog prebivališta kako bi stekao izvršni naslov koji mu neće biti od koristi. Utoliko će proširenje iz čl. 18, st. 1 Brisel I donijeti prednosti ukoliko poduzetnik bez poslovnice u EU npr. ima skladište u EU, imovinu kojom održava onlajn distribuciju u EU ili potraživanja prema preduzećima iz EU (Mankowski, 2014: 626).

2.2. Upuštanje potrošača u spor

Nova zaštita potrošača pružena je revidiranom Uredbom Brisel I u pogledu upuštanja u spor. Pod naslovom „prorogacija nadležnosti“, u okviru člana 26 revidirane Uredbe Brisel I, dodat je st. 2 prema kojem, između ostalih u stvarima u kojima je potrošač tužena strana, sud prije utvrđivanja da li je došlo do upuštanja u spor, „ima obavezu da osigura da je tuženi obaviješten o svom pravu osporavanja nadležnosti suda i o posljedicama upuštanja ili neupuštanja u postupak“. Ovdje treba napomenuti da je prema čl. 19, st. 1 revidirane Uredbe Brisel I ograničena autonomija volje u pogledu potrošačkih ugovora tako što nisu dozvoljeni prorogacioni sporazumi zaključeni prije nastanka spora. Time je prvenstveno isključena mogućnost važenja prorogacionih klauzula iz općih uslova poslovanja. Stoga je prorogacija nadležnosti u potrošačkim ugovorima prema čl. 19 Brisel I generalno moguća tek nakon što već postoji zaključen potrošački ugovor u vezi s kojim je došlo do spora (Geimer, 2010: 348). Ukoliko potrošač želi da zaključi prorogacioni sporazum nakon nastanka spora, u tom stadiju je sposoban da razumije posljedice svojih radnji i zaštita potrošača nije potrebna (Geimer, 2010: 348). Kada se ovakva pozadina rješenja u pogledu prorogacije nadležnosti u potrošačkim ugovorima prenese na dozvolu potrošaču da se upusti u spor, ne bi postojao valjan razlog da se takvo upuštanje spriječi. Stoga je većinsko, ali ne i jedinstveno mišljenje nauke prije revizije Uredbe Brisel I, zagovaralo mogućnost potrošača da svojim upuštanjem u spor zasnuje nadležnost inače nenadležnog suda u državi članici (Calvo Caravaca, Carrascosa González, 2011: Art 24; Kropholler, 2002: Art 24). Ovakav stav podržan je formulacijom

11 Čl. 17, st. 2 revidirane Uredbe Brisel I, ex čl. 15, st. 2 Uredbe 44/2001.

čl. 26, st. 1 revidirane Brisel I, koji je ostao nepromijenjen u odnosu na raniji čl. 24, st. 1 Uredbe 44/2001, prema kojem se upuštanjem u spor zasniva nadležnost inače nenadležnog suda, osim u slučajevima isključive nadležnosti prema čl. 24 Brisel I ili kada se tuženi upusti u spor kako bi prigovorio nenadležnost. To znači da prema ranijem rješenju u slučajevima upuštanja tuženog u spor, sudovi uopšte nisu morali *ex officio* ispitivati svoju nadležnost, osim ako se nije radilo o sporovima koji spadaju u isključivu nadležnost prema Uredbi Brisel I (Lazić, 2014: 108). Do izmjene je posredno doveo Sud EU, kada je u predmetu *Bilas*¹² došao do zaključka da se zaštita slabije strane uređena u Uredbi Brisel I ne može nametnuti, ukoliko upuštanjem u spor slabija strana svjesno odluči da se brani pred nekim drugim sudom u odnosu na onaj koji bi bio nadležan prema Uredbi Brisel I. Nadalje je obrazložio da tada važeća formulacija čl. 24 Uredbe 44/2011 nije predviđala obavezu nacionalnog suda da *ex officio* provjeri da li se slabija ugovorna strana zaista svjesno upušta u spor, te da se takva obaveza može propisati samo izričitom formulacijom u Uredbi Brisel I. Stoga je odluku na temelju čl. 24 Uredbe Brisel I donio nadležan sud i ne postoji prepreka za priznanje takve sudske odluke.¹³

Kao posljedica presude *Bilas*, čl. 26, st. 2 revidirane Brisel I izričito obavezuje sud da provjeri da li je potrošač svjestan posljedica upuštanja, odnosno neupuštanja, u spor. Time je s jedne strane razjašnjeno da pravila o upuštanju u spor zasigurno vrijede i za potrošače. S druge strane nije razjašnjeno na koji način sud treba osigurati svjesno upuštanje potrošača u spor, npr. da li sud *ex officio* utvrđuje stepen svjesnosti odluke potrošača; da li čl. 26, st. 2 Brisel I podrazumijeva pravnu pouku od strane suda; koje su posljedice ako sud ne osigura svjesnost potrošača; koje su posljedice po priznanje odluke donesene suprotno čl. 26 Uredbe Brisel I, uzimajući u obzir da je odluka *Bilas* donesena po starim propisima i sl (Mankowski, 2014: 628). Ovdje se prilikom tumačenja uzima u obzir pravo na efikasnu pravnu zaštitu prema čl. 47 Povelje osnovnih prava EU (POP), koje će biti detaljnije predstavljeno kasnije.

2.3. Priznanje strane sudske odluke

Prilikom priznanja i izvršenja odluka donesenih u drugoj državi članici EU, ne smiju se ispitivati odredbe na temelju kojih je dati sud zasnovao svoju nadležnost (čl. 45, st. 3 Brisel I). Stoga Uredba Brisel I, poput domaćeg ZRSZ, slijedi najliberalniju vrstu sistema ograničene kontrole (Muminović, 2006: 84). Ukoliko bi sud neke države članice EU donio presudu u predmetu u kome je nadležnost

12 Sud EU, C-111/09, Česká podnikatelská pojišťovna as, Vienna Insurance Group/Michal Bilas (*Bilas*), 2010, I-4545, tačka 30 i dalje.

13 *Ibid.*

zasniva o protivno čl. 17–19 Brisel I, takva odluka se prema čl. 45, st. 1, e) Brisel I ne bi priznala. Utoliko su odredbe o nadležnosti u pogledu ugovora o osiguranju i potrošačkih ugovora izjednačene sa isključivom nadležnosti (Stanivuković, 2004: 268). Postavlja se pitanje da li je ovako izjednačavanje opravdano. Prema izvještaju *Jenarda* o Briselskoj konvenciji iz 1968. godine, historijski se ovaj izuzetak od pravila, da se odredbe na kojima je zasnovana sudska nadležnost prilikom priznanja strane odluke ne kontrolišu, opravdava time da su tadašnje potpisnice Briselske konvencije propise o međunarodnoj nadležnosti u potrošačkim sporovima smatrale prinudnim ili čak dijelom javnog poretka.¹⁴ Zadržavanje ovako stroge kontrole međunarodne nadležnosti u potrošačkim sporovima u postupku priznanja stranih odluka u nauci se smatra zastarjelom, između ostalog, jer se potrošač prema čl. 26 Brisel I može sam upustiti u spor (Kropholler, 2002: Art 35). Stoga se u literaturi već ranije predlagalo da do priznanja ne treba doći samo ukoliko je odluka o nadležnosti presude koja se priznaje donesena na štetu potrošača, dok druge povrede odredaba o nadležnosti za potrošačke sporove ne smiju biti razlog za nepriznanje (Hüßtege, 2003: Art. 25). U prijedlogu za reviziju Uredbe Brisel I Komisija je otišla korak dalje i izbrisala suprotnost odredbama o nadležnosti za sporove navedene u čl. 45, st. 1, e), (*ex* čl. 35, st. 1 Uredbe 44/2001), iz liste razloga za nepriznanje strane odluke. U konačnoj verziji Uredbe Brisel I učinjena je samo jedna odgovarajuća izmjena u odnosu na prethodno važeći tekst, gdje sada prema čl. 45, st. 1, e) Uredbe Brisel I povreda odredaba o nadležnosti za potrošačke sporove predstavlja razlog za nepriznanje strane sudske odluke samo ako je potrošač bio tužena strana u postupku. Na ovaj način je održana ranija zaštita potrošača u stadiju priznanja strane sudske odluke, ograničena na situacije u kojima se odluka o nadležnosti može donijeti na štetu potrošača, što je od izuzetne važnosti (Domej, 2014: 512). U suprotnom bi poduzeća bila motivisana da tuže potrošače u mjestu svog sjedišta, u nadi da potrošač neće na sebe preuzeti troškove vođenja spora u inostranstvu te na taj način dođu do odluka u odsustvu, koje bi se priznale u državi prebivališta potrošača (Mankowski, 2014: 630).

2.4. Tumačenje zaštite potrošača u svijetlu

Povelje osnovnih prava EU (POP)

Prema čl. 38 POP, „politike Unije osiguravaju visok stepen zaštite potrošača“. Prema objašnjenjima uz POP¹⁵, načelo sadržano u ovom članu zasniva se na čl. 169 UFEU. Diskusija u Konventu, koji je bio zadužen za izradu POP-a, sezala je od isključivanja zaštite potrošača iz POP, preko većeg oslanjanja na čl. 169 UFEU,

14 Izvještaj P. Jenard o Konvenciji o nadležnosti i priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim predmetima, *Sl. list EU 1979*, C 59/1.

15 *Sl. list EU 2007*, C 303/02.

pa sve do stvaranja subjektivnog prava zaštite potrošača (Riedel, 2010: Art 38). Zapravo se zaštita potrošača prema čl. 38 POP s jedne strane naslanja na poprečnu klauzulu iz čl. 12 UFEU, prema kojoj se zahtjevi zaštite potrošača uzimaju u obzir pri utvrđivanju i provedbi ostalih politika, te na čl. 114, st. 3 UFEU, gdje se u prijedlozima harmonizirajućih mjera treba poći od visokog stepena zaštite potrošača (Krebber, 2011: Art 38). Visok stepen zaštite potrošača iz čl. 38 POP nije formulisan kao subjektivno pravo, jer je za to nedovoljno određen, nego kao načelo. Subjektivna prava iz načela nastaju tek kroz donošenje pravnih akata država članica, kroz zakonske definicije i konkretizacije (Kober, 2009: 84). Ipak, načela u smislu čl. 52, st. 5 POP utiču na osnovna prava putem tumačenja. Stoga se zaštita subjektivnih prava potrošača, osim tumačenjem sekundarnog prava u svijetlu čl. 38 POP, jedino može ostvariti zajedničkim tumačenjem zaštite potrošača iz čl. 38 POP sa drugim osnovnim pravima iz POP. U pogledu procesne zaštite potrošača tu prije svega dolazi u obzir pravo na efikasnu pravnu zaštitu prema čl. 47 POP. Ova odredba primarno sadrži pravo na pristup sudu, koji se sastoji od procesnog ostvarivanja materijalnih prava potrošača (Siegerich, Lauer, 2014: 463). Načelo efikasne pravne zaštite konkretizuje se putem načela efikasnosti i načela ekvivalentnosti. Prema stalnoj praksi Suda EU, usljed nedostatka odgovarajućeg propisa na nivou EU procesna pravila prema kojima se građanima pruža zaštita prava koja im daje EU podliježu načelu procesne autonomije, što znači da su stvar nacionalnog pravnog poretka svake države članice.¹⁶ Uslovi za zaštitu prava ne smiju biti manje povoljni od onih koji uređuju slične situacije na koje se primjenjuje nacionalno pravo (načelo ekvivalentnosti), i ne smiju u praksi onemogućavati ili pretjerano otežavati ostvarivanje prava koja dodjeljuje pravo Unije (načelo efikasnosti).¹⁷ Načelo efikasne pravne zaštite vrijedi u pravu EU kao opće načelo, koje proizilazi iz zajedničkih ustavnih tradicija država članica, koje je utemeljeno u čl. 6 i 13 EKLJP, a kasnije osnaženo putem čl. 47 POP.¹⁸ Ono ima svoje dejstvo prema svim nacionalnim propisima, koji su usmjereni ka tome da osiguraju pravnu zaštitu za prava koja dodjeljuje pravo EU.¹⁹

U svrhu osiguranja zaštite potrošača Sud EU je koristio čl. 47 POP intenzivnije od bilo kog drugog osnovnog prava. U pogledu procesnopravne zaštite potrošača najznačajniji predmeti odlučeni u svijetlu čl. 47 POP ticali su se *ex officio* obaveze

16 Sud EU, C-168/05, Elisa María Mostaza Claro/Centro Móvil Milenium SL, 2006, I-10421, tačka 24.

17 Sud EU, C-78/98, Shirley Preston I dr./ Wolverhampton Healthcare NHS Trust I dr., (Preston), 2000, I-3201, tačka 31.

18 Sud EU, povezani predmeti C-317/08, C-318/08, C-319/08 i C-320/08, Rosalba Alassini/ Telecom Italia SpA, 2010, I-2213, tačka 62.

19 Sud EU, C-510/13, E.ON Földgáz Trade Zrt/Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal, Mišljenje opšteg pravobranioca Villalón, tačka 43.

sudova da utvrde nepoštenost odredbi u općim uslovima potrošačkih ugovora²⁰, zatim arbitražnih klauzula u potrošačkim ugovorima²¹, te sve čeće procesnog položaja udruženja potrošača²² (Reich, 2012: 327–334).

O procesnom položaju udruženja potrošača prilikom primjene Uredbe Brisel I u svjetlu načela efikasnosti, Sud EU je imao odlučiti u predmetu *Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León/Anuntis Segundamano España SL*²³, gdje udruženju potrošača iz španije prema španskom procesnom pravu nije dozvojeno tužiti trgovca u mjestu sjedišta udruženja potrošača, nego isključivo na mjestu mjestu poslovnog nastana ili prebivališta tuženika. Udruženje potrošača je željelo izdejtovovati sudski nalog protiv dvije odredbe općih uslova poslovanja koje trgovac koristi, smatrajući da su u suprotnosti za aktom kojim je u Španiji implementirana Direktiva 93/13/EZ o nepoštenim odredbama u potrošačkim ugovorima.²⁴ Nadalje, udruženje potrošača smatralo je da španski propis prema kojem ne postoji pravni lijek protiv odluke suda koji se u ovakvim sporovima proglasi mjesno nenandležnim suprotan Direktivi 93/13 i načelu efikasnosti. Sud EU je ovdje uspostavio razliku između čisto domaćih sporova, kao što je gore navedeni, i prekograničnih sporova koji podliježu Uredbi Brisel I. Udruženje potrošača željelo je da u skladu sa čl. 18, st. 1 Uredbe Brisel I može podnijeti tužbu u mjestu svog prebivališta/sjedišta. Sud EU je odbio primjenu ovog propisa iz razloga što se ne radi o prekograničnom sporu, ali i potvrdio svoj raniji stav, da udruge za zaštitu potrošača ne mogu da dobiju jednaka prava kao i potrošači, jer one nisu u podređenom procesnom položaju u odnosu na trgovca. Tako je u konačnici uputio na rješenja iz čl. 4, st. 1 Direktive 98/27 Evropskog parlamenta i Vijeća od 19. maja 1998. o sudskim nalogima za zaštitu interesa potrošača²⁵ i člana 4, st. 1 Direktive 2009/22 Direktiva 2009/22/EZ Evropskog parlamenta i Vijeća od 23. april 2009. o sudskim nalogima za zaštitu interesa potrošača²⁶ prema kojima su upravo sudovi država članica prema mjestu poslovnog nastana ili prebivališta tuženog nadležni za odlučivanje u postupcima za dobivanje sudskih naloga koje pokreću udruženja za zaštitu potrošača drugih država članica. Tako je Sud EU zaključio da načelo efikasnosti i ekvivalentnosti nisu ugroženi

20 Npr. Sud EU, C-168/05, Elisa María Mostaza Claro/Centro Móvil Milenium SL, 2006, I-10421, tačka 15.

21 Npr. Sud EU, C-40/08, Asturcom Telecomunicaciones SL/Cristina Rodríguez Nogueira, 2009, I-9579.

22 Sud EU, C-470/12, Pohotovost' s. r. o. /Miroslav Vašuta (još nije objavljen u Sl.l. EU).

23 Sud EU, C-413/12, Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León/Anuntis Segundamano España SL (još nije objavljen u Sl.l. EU).

24 *Sl. List EU* 1993, L 95 str. 29.

25 *Sl. List EU* 1998, L 166, str. 51.

26 *Sl. list EU* 2009, L 110, str. 30.

kada udruženje potrošača sudski nalog mora potraživati pred sudovima države prebivališta odnosno sjedišta tuženog.

POP u cjelosti, a prema prvim odlukama Suda EU naročito pravo na efikasnu pravnu zaštitu u skladu sa čl. 47 POP, donijeće nove impulse u zaštiti potrošača u prekograničnim sporovima. Do sada Sud EU još nije otkrio potencijal čl. 38 POP, putem kojeg je zaštita potrošača regulisana kao osnovno pravo EU. Ipak, sve šira i detaljnija regulacija zaštite potrošača u Uredbi Brisel I ostavlja malo prostora za druge propise EU da dođu do primjene. Tako je Uredba Brisel I uspjela potisnuti iz primjene potrošački propis koji je do sada Sudu EU u najvećoj mjeri poslužio kao pravni osnov za tumačenje u svijetlu čl. 47 POP, a to je Direktiva 93/13/EEZ (Micklitz, Reich, 2014: 771). Naime, prema gotovo jedinstvenom stavu nauke, nema prostora za kontrolu sadržaja prorogacione klauzule na temelju nacionalnog akta kojim je implementirana Direktiva 93/13/EEZ, jer je nju iscrpno regulisala Uredba Brisel I (Kropholler, 2002: 281; Magnus, 2011: Art. 23; Gottwald, 2013: Art 23 EuGVO; Hüßtege, 2003: Art 23 EUGVVO). Ovo vrijedi kako za građansko-pravne ugovore bez učešća slabije ugovorne strane prema čl. 25 Uredbe Brisel I, tako i za potrošačke ugovore kojima je čl. 19 Brisel I posebno restriktivno regulisao pitanje dopuštenosti prorogacione klauzule. Na taj način nije ostavljen prostor za dodatnu kontrolu poštenosti. Prilikom izrade Uredbe Brisel I evropski zakonodavac imao je uzore za kontrolu poštenosti prorogacionih klauzula u čl. 5, st. 2 švicarskom ZMPP iz 1987. ili u čl. 4, st. 3 Haške konvencije o prorogaciji nadležnosti iz 1965²⁷, ali je svjesno nije uvrstio u Uredbu Brisel I (Gottwald, 2013: Art 23 EuGVO). Sud EU je u predmetu iz 1999. godine²⁸ odlučio da izbor suda putem prorogacione klauzule može biti ispitan samo na temelju uslova iz čl. 17 Briselske konvencije (čl. 25 Uredbe Brisel I). Promišljanja u pogledu veze između izabranog suda i dotičnog pravnog odnosa o primjerenosti klauzule i o materijalnom pravu naknade štete koje se primjenjuje u državi izabranog suda, nisu u vezi sa uslovima čl. 17 Briselske konvencije (čl. 25 Uredbe Brisel I). Na temelju ove presude izvučen je zaključak da je u Uredbi Brisel I konačno regulisano pitanje valjanosti prorogacionog sporazuma koje ne ostavlja prostor za dodatnu kontrolu nepoštenosti. Stav nauke je poljuljan odlukom u predmetu *Océano Grupo*²⁹ u kojem je Sud EU nepoštenom proglasio klauzulu o izboru mjesne nadležnosti, o kojoj se nije pojedinačno pregovaralo,

27 Haška konvencija od 25. novembra 1965; Čl. 4, st. 3 glasi: „Prorogacioni sporazum biće ništav ili pobojan ako je nastao zloupotrebom ekonomske moći ili putem drugih nepravednih sredstava“.

28 Sud EU, C-159/97, *Trasporti Castelletti Spedizioni Internazionali SpA/Hugo Trumpy SpA*, 1999, I-1597, tačka 52.

29 Sud EU, povezani predmeti C-240/98 do C-244/98, *Océano Grupo*, 2000, I-04941, tačka 23 i dalje.

a koja je sadržana u ugovoru između potrošača i trgovca i određuje isključivu nadležnost u korist mjesta sjedišta trgovca. S obzirom na to da bi se argumentacija iz ovog slučaja mogla prenijeti i na prorogaciju međunarodne nadležnosti, pojedinačno se dolazilo do zaključka da prorogacioni sporazumi moraju proći test poštenosti iz nacionalnog prava kojim se implementira Direktiva 93/13 (Leible, 2001: 429). Uzimajući u obzir detaljnu regulaciju dopuštenosti potrošačkih prorogacionih sporazuma u Uredbi Brisel I, ne može se prikloniti ovakvom stavu, jer bi davanjem primata Direktivi 93/13 narušili sistematiku Uredbe Brisel I.³⁰

3. Zaštita potrošača u procesnom međunarodnom privatnom pravu BiH

Domaći ZMPP uopšte ne poznaje potrošačke ugovore. Tako je Zakon o zaštiti potrošača³¹ regulacijom međunarodne nadležnosti za potrošačke ugovore u svom čl. 97 ZZP, nastojao popuniti prazninu u sistemu zaštite potrošača u BiH. Prema čl. 97, st. 1 i 2 ZZP „za ugovore zaključene u Bosni i Hercegovini između domaćeg potrošača i stranog pravnog ili fizičkog lica obavezno se kao pravna zaštita potrošača ugovara nadležnost Suda BiH“, te je svaka ugovorna odredba koja je u suprotnosti sa navedenim propisom ništava. Uzimajući u obzir cijeli niz redakcijskih, jezičkih i pravnih grešaka koji se nalaze u ZZP mora ostaviti otvorena mogućnost da je zakonodavac umjesto „Suda BiH“ zapravo želio napisati „suda BiH“ i ukazati na cjelokupno sudstvo BiH. Postojeće odredbe o nadležnosti Suda BiH ne dozvoljavaju uspostavu nadležnosti u ovim predmetima u prvoj instanci, ali bi Sud BiH u sporovima iz ugovornih odnosa između domaćeg potrošača i stranog poduzetnika mogao imati apelacionu nadležnost, čak i na odluke entitetskih vrhovnih sudova. Naime, čl. 1, st. 3 Zakona o parničnom postupku pred Sudom BiH³² dozvoljava ovu mogućnost propisujući da će se „odredbe ovog zakona primjenjivat (će se) i u drugim imovinskim sporovima, kad je nadležnost Suda utvrđena zakonima Bosne i Hercegovine ili međunarodnim ugovorom“. Sud BiH bi odlučio u apelaciji o potrošačkim sporovima sa elementom inostranosti u subjektu, a ne i o domaćim sporovima, što predstavlja podjelu kakvu ne poznaje naš pravni sistem. Preostaje da se vidi da i će Sud BiH odlučivati na temelju nadležnosti dodijeljene mu u čl. 97 ZZP, a izvjesno je do sada Sud BiH nije odlučivao u potrošačkim sporovima te da su isti odlučivani pred mjesno i

30 Geimer, 2010: Art. 17; Kropholler, 2002: Art. 23; Za paralelnu primjenu oba propisa zalaže se Staudinger, 2003: Art. 17; U korist primata Direktive argumentuje Nielsen, 2011: Art. 17; Također Magnus, 2011: Art. 23.

31 *Sl. Glasnik BiH*, br. 25/06.

32 *Sl. glasnik BiH*, br. 36/04.

stvarno nadležnim sudovima za građanskoopravne sporove prema Zakonima o parničnom postupku.³³

Formulacija čl. 97 ZZP ostavlja sumnju da li je na ovaj način zakonodavac BiH regulisao isključivu nadležnost Suda BiH za sve ugovore zaključene između domaćeg potrošača i stranog poduzetnika ili je regulisao neku vrstu obaveznog prorogiranja nadležnosti u korist domaćeg pravosuđa. U prvom slučaju bi ovdje čl. 97 ZZP dopunio listu slučajeva u kojima sudstvo BiH ima isključivu međunarodnu nadležnost, a koja je regulisana u ZMPP. Prema čl. 47 ZMPP isključiva međunarodna nadležnost postoji kada je to uređeno ovim ili drugim saveznim zakonom, što se tumači u smislu drugog državnog zakona (Muminović, 2006: 51). Postojanje isključive domaće nadležnosti ima za posledicu da prorogacioni sporazum i upuštanje u spor nije moguć, jer ga čl. 49 i 50 ZMPP u slučajevima isključive nadležnosti ne dozvoljavaju. Tako bi ZZP isključivao mogućnost da se u potrošačkim ugovorima prorogira nadležnost stranog suda i prema čl. 89, st. 1 ZMPP strane sudske odluke donesene suprotno ovoj odredbi ne bi se mogle priznati u BiH, jer vrijeđaju njenu isključivu nadležnost. Obavezno ugovaranje domaće nadležnosti je nepoznato domaćem pravu. Ipak, ako bi slijedili jezičko tumačenje čl. 97 ZZP i došli do zaključka da se radi o prorogaciji nadležnosti, to bi uzrokovalo donekle drugačije posljedice nego isključiva nadležnost. Naime, iako je i u našem pravu prihvaćeno stanovište da prorogacijom nadležnosti domaćih sudova, domaće pravosuđe postaje isključivo nadležno za rješavanje spora, posljedice isključive prorogirane nadležnosti su različite od posljedica zakonske prorogirane nadležnosti (Stanivuković, Živković, 2008: 193; Bordaš, Varadi, Knežević, 2005: 494). Naime, stranka, prema čl. 50 ZMPP, može izvršiti prećutnu prorogaciju nadležnosti podnošenjem odgovora na tužbu ili upuštanjem u raspravljanje bez prigovora nenadležnosti, te podnošenjem protivtužbe, te u tom slučaju domaći sud postaje međunarodno nadležan i izričito prorogirana nadležnost je derogirana. Istovremeno, prorogacija nadležnosti domaćeg pravosuđa nije razlog za odbijanje priznanja strane sudske odluke (Bordaš, Varadi, Knežević, 2005: 494). Nedoumice u pogledu uticaja čl. 97 ZZP na priznanje strane sudske odluke, u budućim zakonodavnim reformama mogu se otkloniti po uzoru na čl. 45, st. 1, e) Uredbu Brisel I, gdje je uređeno da se strana odluka neće priznati ukoliko je u sporu potrošač bio tužena strana, a nadležnost suda je utvrđena suprotno odredbama o međunarodnoj nadležnosti za potrošačke sporove prema Brisel I. Na taj način je osigurano priznanje strane sudske odluka u kojoj se potrošač kao tužbena strana odlučio za pravosuđe koje je za sebe smatrao povoljnijim, iako ono nije nadležno prema uredbi Brisel I (Doerner, 2015:

33 Zakon o parničnom postupku FBiH, *Sl. novine* br. 53/03, 73/05 i 19/06; Zakon o parničnom postupku RS, *Sl. glasnik RS* br. 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 105/08, 45/09 i 49/09; Zakon o parničnom postupku Brčko Distrikta, *Sl. glasnik* br. 8/09 i 52/10.

Art 45). S obzirom da međunarodna nenadležnost stranog suda nije razlog za odbijanje priznanja strane sudske odluke u domaćem pravu, bilo bi značajno da se ovakav izuzetak preispitivanja nadležnosti stranog suda u postupcima priznanja stranih odluka po uzoru na čl. 45, st. 1, e) Brisel I svede isključivo na nužnu mjeru (Doerner, 2015: Art 45).

U svakom slučaju je nesporno da trgovac kao fizičko lice sa stranim državljanstvom ili pravno lice sa sjedištem u inostranstvu, sa domaćim potrošačem ne može ugovoriti nadležnost stranog pravosuđa. Iako čl. 97, st. 1 ZZP kao dodatni uslov navodi da se zaštita odnosi samo na „ugovore zaključene u BiH“, u čl. 97, st. 3 ZZP propisano je da je zapravo taj uslov u datom slučaju uvijek ispunjen, jer se „ugovor između domaćeg potrošača i stranog pravnog ili fizičkog lica, i svaki ugovor o prodaji na daljinu, bez obzira na sjedište trgovca (...) smatra ugovorom zaključenim u Bosni i Hercegovini“. Otvoreno je pitanje, može li potrošač podudarno sa čl. 18, st. 1 Brisel I tužiti trgovca u stranoj državi u kojoj trgovac ima prebivalište odnosno sjedište, ili tačnije, da li bi se strana presuda donesena po toj tužbi mogla priznati u BiH (Meškić, 2013: 318). Ne bi trebalo ograničiti potrošača isključivo na tužbe pred domaćim sudstvom, ukoliko je vođenje postupka pred stranim sudom za njega povoljnije (Meškić, 2013: 318). Na ovaj način čl. 97 ZZP se ima tumačiti kao neka vrsta prinudne prorogacione klauzula između domaćeg potrošača i stranog trgovca, koja jednako kao prorogacija nadležnosti propisana čl. 49 i 50 ZMPP, ne dovodi do odbijanja priznanja strane sudske odluke donesene suprotno odredbi čl. 97 ZZP. Ovakvo tumačenje je nužno, ako se uzme u obzir da čl. 97 ZZP želi zaštititi potrošača koji ima državljanstvo BiH, a ne potrošača koji ima prebivalište ili uobičajeno boravište u BiH. Utoliko je važnije da se čl. 97 ZZP ne tumači u smislu zakonske isključive nadležnosti u smislu čl. 47 ZMPP, nego prorogacije nadležnosti u smislu čl. 49 ZMPP. Izborom državljanstva BiH kao kriterija za zaštitu potrošača u BiH, zakonodavac je također propustio da zaštititi stranog potrošača sa prebivalištem u BiH, koji zaključi ugovor u BiH sa stranim poduzetnikom.

4. Zaključak

Procesnopravna zaštita potrošača u prekograničnim sporovima u EU ima veoma dugu tradiciju. Novine koje je donijela revizija Uredbe Brisel I u ovom polju zasluga su prethodnih odluka Suda EU, naučne kritike, te nastojanja zakonodavne politike za proširenjem područja primjene na lica bez prebivališta ili sjedišta u EU. Dozvola potrošaču da se upusti u spor, te suženje mogućnosti odbijanja priznanja strane sudske odluke prilikom povrede odredbi o međunarodnoj nadležnosti za potrošačke sporove, svjedoče o preispitivanju nužnog nivoa zaštite potrošača u oba smjera. Razvoj prakse Suda EU donesene na temelju

načela efikasnosti i prava na efikasnu pravnu zaštitu prema čl. 47 POP donosi novu dimenziju zaštite potrošača kao osnovnog prava u nastanku. Sud EU još nije otkrio sav potencijal koju zaštita potrošača iz čl. 38 POP može dobiti u vezi sa nekim subjektivnim pravom iz POP. Istovremeno, usljed nepostojanja reforme domaći ZMPP uopće ne poznaje zaštitu potrošača. Uvođenje propisa o međunarodnoj nadležnosti za potrošačke sporove u čl. 97 ZZP nije učinjeno prema načelima međunarodnog privatnog prava, te je nužno obratiti posebnu pozornost prilikom tumačenja ovog propisa. U suprotnom bi čl. 97 ZZP mogao imati nepovoljan uticaj na mogućnost potrošača da podiže tužbu protiv stranog trgovca u inostranstvu, te priznanje takve odluke u BiH.

Literatura

- Alihodžić, J. (2012). *Razvoj Evropskog međunarodnog privatnog prava: Pravci reforme zakonodavstva u Bosni i Hercegovini*, Tuzla: OFF-SET
- Basedow, J. (2002). Die Vergemeinschaftung des Europäischen Kollisionsrechts nach dem Vertrag von Amsterdam. U J. Baur/H.-P. Mansel (Prir.), *Systemwechsel im Europäischen Kollisionsrecht* (str. 19-46). München: Beck
- Bordaš, B. Varadi, T. Knežević, G. (2005) *Međunarodno privatno pravo*. Novi Sad: Forum
- Brand, R. (2014). *Transaction Planning Using Rules on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments*. The Hague: Hague Academy of International Law
- Calvo Caravaca, A.-L., Carrascosa González, J. (2011). Prorogation of jurisdiction, Art. 24. U U. Magnus, P. Mankowski (Prir.), *Brussels I Regulation, European Commentaries on Private International Law*. München: Sellier
- Deskovski, T. (2008). The New Macedonian Private International Law Act of 2007. *Yearbook of Private International Law*. 10. 441–458
- Doerner, H. (2015). Art 45 EuGVVO. U I. Saenger (Prir.), *Zivilprozessordnung*. Baden-Baden: Nomos
- Domej, T. (2014). Die Neufassung der EuGVVO – Quantensprünge im europäischen Zivilprozessrecht. *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht (RabelsZ)*. 78. 508–550
- Geimer, R. (2010). Art. 17. U R. Geimer, R. Schütze (Prir.), *Europäisches Zivilverfahrensrecht*. München: Beck
- Gottwald, P. (2013). Art 23 EuGVO. *Münchener Kommentar ZPO*. München: Beck

Hüßtege, R. (2003). Art 23. EUGVVO. U H. Thomas, H. Putzo (Prir.), *Zivilprozessordnung*. München: Beck

Jessel-Holst, Ch. (2007). Gesetz über internationales Privatrecht – Gesetz der Republik Mazedonien vom 4. 7. 2007. *Praxis des Internationalen Privat – und Verfahrensrechts (IPRax)*. 28. 158

Jessel-Holst, Ch. (2014). Gesetz von Montenegro vom 23. 12. 2013. über das internationale Privatrecht. *Praxis des Internationalen Privat – und Verfahrensrechts (IPRax)*. 34. 556

Kober, M. (2009). *Der Grundrechtsschutz in der Europäischen Union*. München: Herbert Utz Verlag

Kohler, Ch. (2004). Von der EuGVVO zum Europäischen Vollstreckungstitel. U G. Reichelt/W. Rechberger (Prir.), *Europäisches Kollisionsrecht* (str. 63–81). Wien: Manz

Krebber, S. (2011). Art 38. U Ch. Calliess/M. Ruffert (Prir.), *EGV/EUV*. München: Beck

Kropholler, J. (2002). *Europäisches Zivilprozessrecht - Kommentar zu EuGVO und Lugano-Übereinkommen*. Heidelberg : Recht und Wirtschaft

Kunda, I. (2010). The question of an appropriate method: Incorporation of the community instrument, invitation to join the Lugano convention or a new convention? *Zbornik radova sa sedme konferencije za Međunarodno privatno pravo – proširenje „Evropskog pravosudnog prostora“ na države članice CEFTA* (str. 47–71). Novi Sad: Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Lazić, V. (2014). Procedural Justice for 'Weaker Parties' in Cross-Border Litigation under the EU Regulatory Scheme. *Utrecht Law Review*. 10. 100–117

Magnus, U. (2011). Art. 23 Prorogation of Jurisdiction. U U. Magnus, P. Mankowski (Prir.), *Brussels I Regulation, European Commentaries on Private International Law*. München: Sellier

Mankowski, P. (2014). Änderungen im Internationalen Verbraucherprozessrecht durch die Neufassung der EuGVVO. *Recht der internationalen Wirtschaft (RIW)*. 60. 625–631

Martiny, D. (2010). The Idea underlying the Lugano Convention – Experience in its application and reform. *Zbornik radova sa sedme konferencije za Međunarodno privatno pravo – proširenje „Evropskog pravosudnog prostora“ na države članice CEFTA* (str. 19-33). Novi Sad: Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu

Meškić, Z., Radončić, Dž. (2013). Brussels I Recast and the South-East Europe. *Revija za evropsko pravo*. 15. 51–75

Meškić, Z. (2013). O potrebi usklađivanja domaćih propisa o međunarodnoj nadležnosti za potrošačke ugovore sa Uredbom Brisel I. *Pravni i ekonomski aspekti procesa integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju*. Mostar: Pravni i Ekonomski fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

Micklitz, H.W. Reich, N. (2014). The Court and the Sleeping Beauty – The Revival of the Unfair Contract Terms Directive. *Common Market Law Review (CMLR)*. 51. 771–808

Muminović, E. (2006). *Procesno međunarodno privatno pravo*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu

Nielsen, P.-A. (2011). Art 17 Jurisdiction over consumer contracts. U. Magnus, P. Mankowski (Prir.), *Brussels I Regulation, European Commentaries on Private International Law*. München: Sellier

Radončić, Dž. Meškić, Z. (2013). Uredba (EU) br. 1215/2012 Evropskog Parlamenta i Savjeta od 12. decembra 2012. o nadležnosti i priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim predmetima. *Nova Pravna Revija*. 4. 46–55

Reich, N. (2012). Der Effektivitätsgrundsatz im EU-Verbraucherrecht – die Bedeutung des Art. 47 Charta der Grundrechte der EU. *Verbraucher und Recht (VuR)*. 27. 327–334

Reichelt, G. (2002). *Europarecht*. Wien: Manz

Riedel, E. (2010). Titel IV Solidarität. U J. Meyer (Prir.), *Charta der Grundrechte der Europäischen Union (Art 38)*. Baden-Baden: Nomos

Siegerich, T. Lauer, S. (2014). Der Justizgewährleistungsanspruch in Europa: Art. 47 GrCh, Art. 19 Abs. 1 UAbs. 2 EUV und das deutsche Verwaltungsprozessrecht. *Zeitschrift für europarechtlichen Studien (ZeUS)*. 17. 462–478

Stanivuković, M. (2004). Ugovori sa potrošačima sa inostranim elementom-merodavno pravo i nadležnost. *Zbornik radova „Dvadeset godina Zakona o međunarodnom privatnom pravu“* (str. 251–277). Niš: Pravni fakultet Univerziteta u Nišu

Stanivuković, M, Živković, M. (2008). *Međunarodno privatno pravo-opći deo*. Novi Sad/Niš 2008: Službeni glasnik

Stanivuković, M. (2011). Recasting Brussels I a Regulation and it's Impact upon Third Countries, in Particular Serbia. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*. 45. 91–110

Staudinger, A. (2003). Art.16. U Th. Rauscher (Prir.), *Europäisches Zivilprozessrecht – Kommentar*. München: Beck

Weber, J. (2011). Universal Jurisdiction and Third States in the Reform of the Brussels I Regulation. *Rebels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht (RebelsZ)*. 75. 619–644

Zlatan Meškić, LL.D.,
Associate Professor,
Faculty of Law, University of Zenica,
Federation of Bosnia and Herzegovina

**THE DEVELOPMENT OF CONSUMER PROCEDURAL PROTECTION IN
CROSS-BORDER DISPUTES IN THE EUROPEAN UNION: RECAST BRUSSELS
I REGULATION AND THE RIGHT TO EFFECTIVE LEGAL PROTECTION
UNDER ARTICLE 47 OF THE EU CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS**

Summary

Improving the protection of the weaker party is one of the objectives in the recast Brussels I Regulation on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters. Now, the EU consumer may file a complaint to initiate proceedings in the courts of the Member State of its domicile, regardless of whether the trader has its domicile/seat in the EU or not. In addition, the introduction of the right to an effective remedy and a fair trial in Article 47 of the EU Charter of Fundamental Rights has given rise to a surprisingly high number of preliminary references on procedural consumer protection in cross-border disputes. At the same time, the PIL Code of Bosnia and Herzegovina is still silent on consumer contracts. The Consumer Protection Act of Bosnia and Herzegovina provides for exclusive jurisdiction of national courts in cases where a domestic consumer is involved. This solution needs to be critically reviewed.

Key words: consumer protection, cross-border disputes, recast Brussels I Regulation, right to effective legal protection, Article 47 EU Charter of Fundamental Rights

